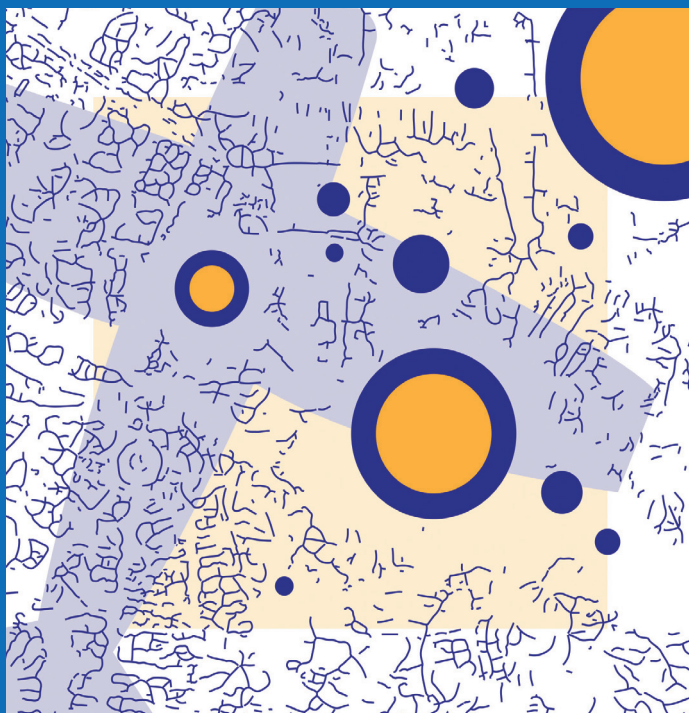

Bojan Žalec
Stjepan Štivić
Aleš Maver
Branko Klun
Irena Avsenik Nabergoj

Predlogi, priporočila in smernice za odnos do ideoloških konfliktov (v slovenski preteklosti in sedanjosti)

prof. dr. Bojan Žalec, Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta
dr. Stjepan Štivić, Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta
izr. prof. dr. Aleš Maver, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta
prof. dr. Branko Klun, Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta
prof. dr. Irena Avsenik Nabergoj, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske
akademije znanosti in umetnosti

Predlogi, priporočila in smernice za odnos do ideoloških konfliktov (v slovenski preteklosti in sedanjosti)

Ljubljana: Teološka fakulteta, 2024

Slovenska intelektualna zgodovina med drugo polovico 19. stoletja in koncem druge svetovne vojne je obdobje intenzivnih ideoloških razhajanj in preobrazb, ki so oblikovale družbeni in kulturni razvoj slovenskega naroda. Kljub priznavanju zgodovinskih dejstev ostajajo interpretacije in vrednotenja teh dogodkov predmet številnih raziskav in razprav, kar poudarja nacionalni pomen tematike ter potrebo po poglobljeni teoretični analizi. V tem obdobju so se slovenski intelektualci soočali s ključnimi izzivi, kot so socialna in moralna kriza, nihilizem, sekularizacija, modernizacija, nasilje, kulturni boj in idejni spopadi. Ti dejavniki so vplivali na oblikovanje različnih ideoloških tokov in gibanj, ki so zaznamovali in zaznamujejo slovensko družbo. Interdisciplinarni pristop, ki združuje zgodovinske, filozofske, kulturološke, religiološke in teološke perspektive, je osrednjega pomena za celovito razumevanje in osvetlitev ključnih dejavnikov in dinamike, ki so oblikovali slovensko intelektualno zgodovino v omenjenem obdobju, ter razkriva vidike, ki spodbujajo nadaljnje raziskave in razprave o teh pomembnih temah.

Religija je ključni dejavnik pri oblikovanju evropske kulturne in politične zavesti. Zato je bistvenega pomena zavedanje, da sodobnih izzivov ni mogoče razumeti brez poznavanja intelektualne zgodovine religije in njenega mesta v kulturnih bojih. Celovite teorije in razumevanja religije ali religijskih vidikov sveta in družbe – kot so jih razvili avtorji kot Henri Bergson, René Girard, Jan Assmann, Charles Taylor, Miroslav Volf in drugi – so izjemno uporabne za razumevanje tako preteklih kot sodobnih ideoloških konfliktov.

V povezavi z religijo je pogosto prisotno poenostavljeno stališče, da je religija bodisi vir miru (npr. ljubezen, sočutje, etika) bodisi vir zatiranja in nasilja (npr. verske vojne, fundamentalizem). V resnici pa religija ni enoznačen, stalno opredeljiv pojav, ki bi ga lahko preprosto označili kot »dobrega« ali »slabega«, miroljubnega ali nasilnega. Po eni strani lahko deluje kot vir miru, dialoga in solidarnosti, po drugi strani pa je lahko tudi izvor delitev, konfliktov in opravičevanja nasilja. Vendar to ni nekaj, kar bi bilo religiji lastno samo po sebi – odvisno je od družbenih in zgodovinskih okoliščin, v katerih religija deluje. Religije so lahko vir najglobljih delitev, po drugi strani pa tudi najglobljega združevanja. Instrumentalizacija religije v imenu različnih ideologij, »konservativnih« ali »naprednih«, in neupoštevanje njene presežne narave ima prav gotovo nevaren družbeni potencial.

Kulturni boj se v literaturi in umetnosti manifestira kot napetost med različnimi ideološkimi, estetskimi in družbenimi pogledi, ki pomembno vplivajo na oblikovanje in predstavitev nacionalnih, verskih in kulturnih identitet. Umetnost in literatura nista zgolj pasivna odseva duhovnega stanja družbe, temveč dejavno soustvarjata njene vrednote, norme in kolektivni spomin. V obdobju slovenske zgodovine, ki smo ga omenili na začetku, so bile ideološke delitve odločilne pri tem, kateri umetniki so bili sprejeti, kateri pa potisnjeni na rob in tako ali drugače utišani, prizadeti in izključeni. Različne interpretacije umetniških in literarnih del niso bile posledica (zgolj) estetskih meril, temveč (predvsem) ideološkega stališča interpretov. Tako je umetnost postala prostor simbolnega boja za pomen, resnico in pripadnost. Literatura in umetnost sta tako aktivni področji, kjer se odvija boj za razlago zgodovine, kulturne dediščine in prihodnosti skupnosti.

Ideološki spopad in kulturni boj potekata tudi v religijsko-filozofskih interpretacijah zgodovine. V njem niso prisotne samo različne svetovnonazorske smeri (npr. liberalizem, komunizem, fašizem), temveč tudi religijski oponenti, katerih pogledi na človeka in družbo sicer pogosto temeljijo na globoko različnih predpostavkah. Tovrstne razlike so oblikovale ne le teološke spore, temveč tudi širše kulturne in politične tokove.

Pomembna razsežnost kulturnega boja v 20. stoletju se kaže v soočenju religioznega mišljenja z vzponom avtoritarnih ali totalitarnih ideologij, kot so fašizem, nacizem in komunizem. Mnogi misleci so z jasno etično, teološko in filozofsko držo opozarjali na nevarnosti teh režimov, jih kritično analizirali ter odločno zavračali njihovo ideološko nasilje. Omenjene ideologije namreč niso zgolj politične sile, temveč delujejo kot psevdoreligije – nadomestki religije, ki obljublajo odrešitev, dejansko pa vodijo v zatiranje, razvrednotenje človeka in duhovno praznino. Temeljijo na absolutizaciji človekove moči, uporabi nasilja in kolektivni manipulaciji. V tem smislu kulturni boj proti totalitarizmu presega politični okvir in vstopa na duhovno raven, kjer se odpirajo ključna vprašanja: svoboda vesti, resničnost razodetja, pomen in osnova avtoritete, človekovo dostojanstvo in zvestoba osebni odgovornosti – tudi v najbolj skrajnih zgodovinskih okoliščinah. Ta dimenzija ostaja izjemno aktualna tudi danes, ko se nove ideologije ponovno pojavljajo v obliki obljub odrešitve, enakosti, poštenosti, napredka itd., hkrati pa zanemarjajo pluralnost, svobodo mišljenja in temeljno človeško ranljivost. Pristna religija in izročila svetovnih religij se upirajo razčlovečenju in razosebljenju posameznika in kolektivnim

utopijam, ki izničujejo osebno odgovornost. Omogočajo nam razločevati med resnico in ideološko manipulacijo ter lahko oblikujejo odporne posameznike in skupnosti, ki so zmožni ohranjati svojo moralno in duhovno trdnost in nedotakljivost, z eno besedo integriteto, tudi v kriznih časih.

Na podlagi spoznanj, ki smo jih pridobili v okviru našega projekta, smo oblikovali predloge okvirnih smernic glede ideoloških konfliktov (v slovenski preteklosti in sedanjosti).

PREDLOGI IN SMERNICE GLEDE IDEOLOŠKIH KONFLIKTOV

Holistični pristop k analizi konfliktov

Uporaba interdisciplinarnega pristopa, ki vključuje zgodovinske, kulturološke, filozofske, religiološke in teološke analize, s ciljem celovitega razumevanja vzrokov in narave ideoloških konfliktov.

Kritična in poglobljena zgodovinska analiza

Poglobljena celovita analiza zgodovinskih dogodkov, njihovih učinkovanj in posledic je ključna za razumevanje vzrokov in narave ideoloških konfliktov. Tak pristop vključuje zavest pomena razlikovanja različnih obdobj po eni strani, ter njihovega vpliva na druga obdobja in na današnje družbene delitve po drugi.

Zavračanje poenostavljenih premočrtnih ideoloških razumevanj in pripovedi in zavest o »cik-cak« strukturi zgodovinskih procesov. Upoštevanje in poglobljeno razumevanje posebnosti konkretnih kulturnih, družbenih in ideoloških kontekstov pri interpretaciji kulturne zgodovine.

Izobraževanje in ozaveščanje javnosti

Učni načrti in poučevanje zgodovine v šolah naj spodbujajo kritično mišljenje in celovito razumevanje preteklosti, namesto da bi reproducirali enostranske poglede. To lahko prispeva k zmanjšanju ideoloških napetosti med mlajšimi generacijami.

Vzpostavljanje izobraževalnih programov, ki omogočajo objektivno in večplastno razumevanje konfliktov.

Ozaveščanje javnosti o posledicah ideoloških konfliktov in pomembnosti spoštovanja raznolikosti ter pluralnosti idej in prepričanj.

Spodbujanje dialoga in strpnosti

Organizacija javnih razprav, okroglih miz in drugih oblik dialoga, kjer se soočajo različna mnenja, lahko prispeva k boljšemu razumevanju in sprejemanju različnosti. Pomembno je ustvariti okolje, v katerem se spodbujata kultura dialoga in spoštovanje različnosti in kjer lahko različne strani predstavijo svoje poglede v spoštljivem medsebojnem odnosu.

Promoviranje kulture dialoga, ki temelji na spoštovanju različnih interpretacij zgodovinskih dogodkov.

Praktična uporaba teoretičnih modelov

Prenašanje holističnih interdisciplinarnih modelov v prakso, s priporočili za reševanje in obvladovanje ideoloških konfliktov.

Kritično vrednotenje obstoječih interpretacij in ponudba ter dialoško uveljavljanje znanstveno utemeljenih razlag, ki preprečujejo manipulacije in zlorabe zgodovinskih dejstev.

Vloga medijev in civilne družbe

Mediji imajo ključno vlogo pri oblikovanju javnega mnenja. Spodbujanje nepristranskega in uravnoveženega poročanja o zgodovinskih in aktualnih dogodkih lahko zmanjša razdeljenost in prispeva k bolj objektivnemu razumevanju ideoloških vprašanj.

Spodbujanje neodvisnega in objektivnega poročanja medijev o konfliktih ter podpiranje iniciative civilne družbe, ki krepijo medkulturni in idejni dialog.

Spodbujanje dejavnosti nevladnih organizacij, ki delujejo na področju človekovih pravic, izobraževanja in kulture, lahko prispeva k večji ozaveščenosti in zmanjšanju ideoloških napetosti v družbi.

Obravnava simbolov

Zgodovinske simbole in spomenike moramo obravnavati na način, ki spoštuje različne interpretacije ter spodbuja kritično razmišljanje in zgodovinsko refleksijo.

Vzpostavitev pravnega in etičnega okvira za zaščito človekovih pravic.

Spodbujanje skupnih projektov

Spodbujanje skupnih projektov in iniciativ, ki združujejo posameznike z različnimi ideološkimi ozadji, lahko prispeva k gradnji zaupanja in razumevanja med različnimi skupinami.

Slika na naslovnici: Anka Iskra

Jezikovni pregled: Valerija Japelj

Računalniški prelom: Samo Grčman

To besedilo je nastalo v okviru raziskovalnega projekta (J6-3140) »Slovenska intelektualna zgodovina v luči sodobnih teorij religije: od ločitve duhov in kulturnega boja do komunistične revolucije«, ki ga sofinancira Slovenska agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS)

